

PALAČA NA OTOKU MLJETU SA NOVOG GLEDIŠTA

Ejnar Dyggve, København

Ruševine palače kod Luke Polače na otoku Mljetu dugo su se nalazile van puteva arheologa, ćutljive i zagonetne. Škoda je to bilo jer baš ove ruševine imaju izvanredno značenje za istoriju arhitekture kasne antike, a naročito za diskusiju o tipologiji antičke palače i formalnom nastajanju hrišćanske bazilike.

Krajem hiljadu devetsto dvadesetih godina izradio sam pregled objekata arheološkog istraživanja u provinciji Dalmaciji, te sam uveo ruševine palače na Mljetu među naročito mamljive zadatke. Iz oskudne literature¹ znao sam, da se radi o ruševinama očuvanim u neobičnom obimu, i da narodno ime male luke kod ruševina, Luka Polače, bez sumnje mora biti nagoveštenje prvobitne funkcije zgrada kao palače. Ali već dugo pre toga, od 1922-e god., kad sam prvi put stupio na tle Jugoslavije, imao sam želju da radim na mljetskim ruševinama. Ipak, premda tek 1954-e god. sam doživeo susret sa ovim dalekim otokom, jer sam se godinama bavio drugim arheološkim istraživanjima u Jugoslaviji ili literarnim radovima pod inspiracijom bogate zaostavštine ove zemlje.

Mljet (ant. *Melite*) je, kao što je poznato, jedan od karakterističkih dugačkih, uskih otoka kod dalmatinske obale. Njegova najbolja luka nalazi se na severozapadnom rtu, okrenuta je prema kopnu i sastoji se u zaštićenom, duboko urezanom zalivu, u čijoj unutrašnjosti se nalaze ruševine palače kao sastavni deo malog ribarskog gradića Luke Polače (sl. 23). U vezi sa istraživanjima u ruševinama Splita i Mogorila,² obnovljenim zbog rada u carskoj palači u Solunu,³ posetio sam ruševine palače kod Luke Polače⁴ 1954-e god. Odlučili su bili da treba polaziti iz Dubrovnika za Mljet malim putničkim brodom, koji međutim nije došao zbog oluje. Zahvaljujući pravoj jugoslovenskoj susretivosti sa strane predsednika opštine Dubrovnika i Oceanografskog instituta mogli smo upotrebiti motorni čamac Instituta za našu malu misiju, koja se sastojala u direktoru Beretiću, njegovoj asistentkinji, arhitektu Ilki Bezić, arhitektu Ingrid Dyggve i potpisanom. Na Mljetu nam je Jugoslavenska akademija gostoljubno pružila mogućnost prenoćivanja u bivšem samostanu benediktinaca, Sv. Mariji u Jezeru. Za onog kratkog vremena, koje smo imali na raspoloženju, nameravali smo pre svega da

izmjerimo plan ruševina (sl. 24). Sa izmjerivanjem imali smo poteškoće zbog kuća uzidanih u palaču, ali glavna teškoća bila je silna, trajna kiša, koja je onemogućila rad na uzlaznim zidinama.

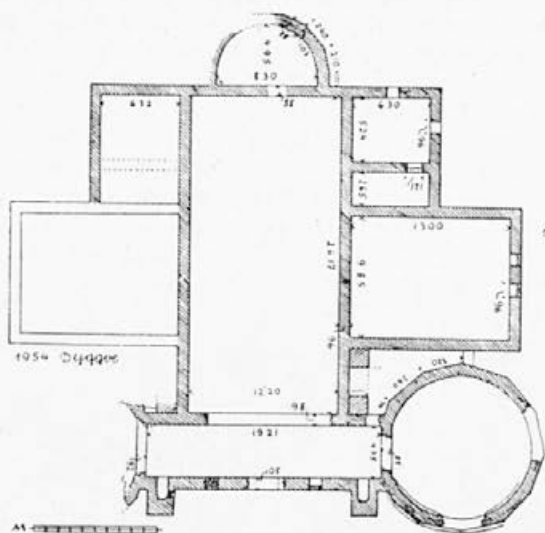
Palača se danas nalazi delimično kod same vodene linije (sl. 25 i 26), i ma da uzimamo u obzir uzdizanje vodostoja u rimsko carsko vreme,⁵ direktna veza palače sa morem bila je sasvim sigurno želja pri sastavljanju plana. Izbor položaja u najvećem stepenu napominje Dioklecijanovu palaču u Splitu i Galerijevu palaču u Solunu, a osim toga poznajemo ga i na drugim mestima u rimsko doba.⁶

Sl. 25. Položaj luke Polače

Zidovi su podignuti u vrlo karakterističnoj tehnici, ostvorenoj pomoću pristupačnog lokalnog kamenog materijala u obliku tankih cepaka. Kameni su se upotrebljavali bez tesanja, a usprkos tomu su dosta jednovrsni po debljini, što dozvoljava srazmernu visinu spoja od oko 10 cm. Spojevi su vodoravni i brižljivo izvedeni (sl. 27 i 28). Kod očuvanih gornjih djelova prozora i vrata — u obliku okruglih lukova, uzidanih pomoću ploča iste dužine i spomenute debljine — pada u oči pravilnost, koja gotovo liči na cigle. Sasvim izuzetno ima i plosnatih cigala, koje bez uestezanja ulaze u visinu spojeva i nameštene su na sasma slučajnim mestima u površini zida. Cigle u pristupačnoj visini mere 0,29—0,30 m u kvadratu, a imaju debljinu od 0,07 do 0,08 m. One su lošeg kvaliteta, zučkaste ili crvene, a glina sadržava istučene grube partikule (chamotte).

U srazmeri prema visini zidova, koja je vrlo znatna čak u razvalinastom stanju, zidovi su tanki, obično samo oko 0,96 m. Izrađeni su kao udvojeni zidovi, te je međuprostor ispunjen jezgrom od nepravilnog i iregularno nameštenog kamenja u malteru. Iz vrste kamenog materijala proizlazi, da malterski sastavci nisu debeli i pravilni.⁷ Gde sam mogao da ga ispitujem, malter je čist, bez primesa samlevenih partikula cigala

Sl. 24. Plan ruševina palače na Mljetu

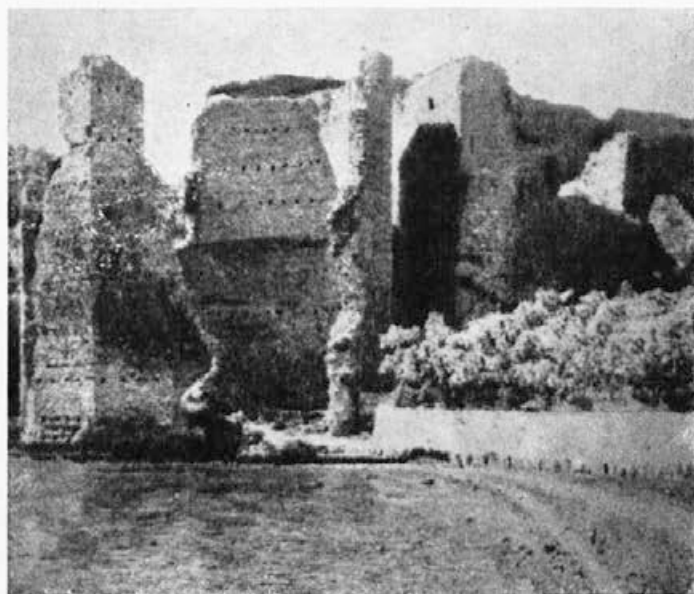

Sl. 25. Ruševine palače na Mljetu

ili kamena. Besumnjivo zidovi su bili pokriveni u svakom slučaju sa unutrašnje strane malterom, ali prilikom ovoga prvog ispitivanja nije nam pošlo za rukom da nademo ostatke od njega.

Fundamenat sastoji se iz grubih, oskudno obrađenih tesanika, te je malo širi od zidova. Ispod okruglog krila od 12 strana sa zidovima debljine od oko 0,85 m namešten je cirkularni fundamenat sa ispustom od oko 0,40 m ispred zidne linije, sa unutarne strane oko 0,25 m.

Na sl. 24 vidljivi zidovi su šrafirani. Strogo simetrični osnovni plan je jasan. Srednji deo sastoji se iz uskog trijema ($19,21 \times 4,55$ m) direktno

Sl. 26. Ruševine palače na Mljetu

uz veliku dvoranu (aula), dugačku 26,17 m i široku 12,20 m sa uzdužnom osovinom pravouglo na trijem,⁸ i svršenu ogromnom konkom, dubokom 6 m, širokom 8,50 m. S obe strane u donjem spratu ima tri prostorije različite veličine, ali po istom redu. Najveća je dugačka 15 m prema širini od 9,85 m, druga po veličini ima mere $6,50 \times 5,24$ m; 6,22 m ima srednja, manja prostorija, koja je široka samo 2,65 m. Polazi se spolja u trijem kroz tri poluokrugla vratna otvora: jedan široki (oko 2,20 m) u sredini, pa dva uža (1,05 m) simetrično nameštena na stranama. Fasada se na svakoj strani vratnih otvora utvrđuje sa snažnim zidnim ispustom od oko 2 m u kvadratu. Ispust ne sadržava zavojite stepenice, kako bi mogli misliti, već nišu široku 0,94 m, koja se urezuje 1,90 m u zidni blok, te ovim sačinjava sobicu za vratara. Tu svrhu sobe možemo zaključiti iz toga da je u zgodnoj visini namešten prozorčić, širok 0,48 m, okrenut prema ulaznim vratima. Moguće je, da su ovi zidni blokovi, koji su se prostirali u svakom slučaju do visine drugog sprata, isto tako delovali

kao stubovi podupirači (kontrafori), što bi moglo biti potrebno kod veoma visokog zida.

Prema svakoj kratkoj strani trijema i u vezi s njim nalazi se velika cirkularna prostorija sa unutrašnjim dijametrom od oko 11,80 m. Zidovi, koji su spolja poligonalni, tako su tanki da ne može biti govora niti o kulama niti o tome da su nosili svod. Iz prednje dvorane ide se kroz dvoja bočna vrata na stepenice, koje — izgleda sa tri kraka — vode gore

Sl. 27. Tehnika zidova palače na Mljetu

na lodžu iznad trijema. Još uvek se može dokazati vratni otvor iz lodže u gornje cirkularne prostorije, a nivo njihova poda vidi se po rupama za grede u zidu. Lodža u skromnim dimenzijama odgovara promenoaru u Splitu, i, kao i tamo, nalazi se neposredno ispred velike prostorije za svečanosti (aula) na drugom spratu.

Kako rečeno, morali smo odustati od izmerivanja uzlaznih delova zidova i eventualnih tragova prozora (sl. 27) i vrata (sl. 26). Prema broju redova rupa za grede, čiji razmak jedna nad drugom od oko 2 m izgleda da je konstantan, očuvana maksimalna visina zidova razvalina iznosi oko 20 m iznad sadašnje površine kod obale. Treba uzeti u obzir, da teren ima znatan uspon u pravcu ka kopnu sa odgovarajućim smanjivanjem zidne visine. Jer niža zidna visina izlazi samo nad donji sprat, a tu samo prednja dvorana ima značenje zbog svoje veze sa reprezentacionim spratom palače, koji se ogleda u niže položenim zidnim linijama.

Ma da ne raspoložem najvažnijom osnovom za rekonstrukciju fasada i preseka palače, ipak bih hteo *dati* barem glavne poteze *pravca*, u kojem, prema sadašnjem poznavanju razvalina, smatram da ovakva rekonstrukcija mora ići (sl. 29, 30, 31). Ne može biti sumnje o tome, da se strana zgrade prema moru — a to je glavna fasada — slaže sa poznatom shemom palača i vila bogataša u kasno carsko doba: Prednji deo, sličan narthexu, sa glavnim portalom i nižim bočnim ulazima, pa na gornjem

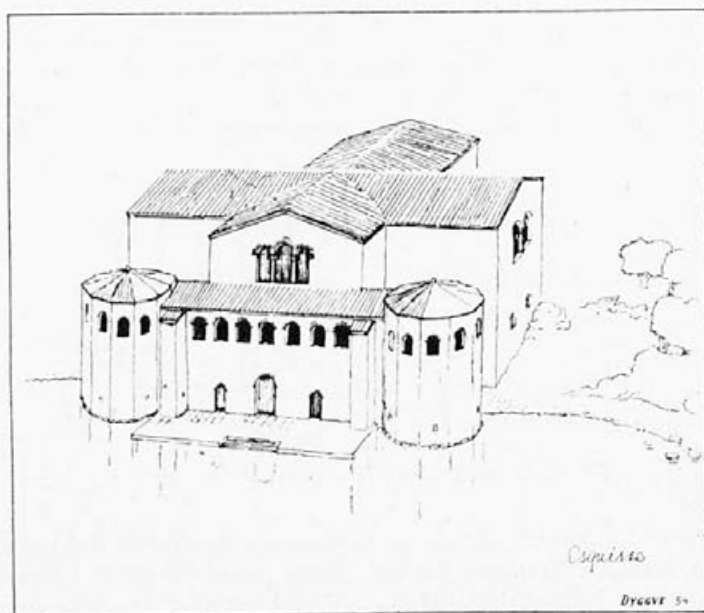

Sl. 28. Tehnika zidova palače na Mljetu

spratu promenoar sa silno probijenim zidovima, a iznad toga jednostran krov sa padom napolje. Ima celi niz spomenika, koji na neki način mogu pridonositi rezultatu rekonstrukcije.⁹

Iznad ove fasade diglo se pročelje aule. Aula je sigurno primala većinu svoje svetlosti kroz velike prozore u poligonalnoj apsidi; predstavljam sebi da su oni imali približno istu formu kao prozori u poligonalnim apsidama u S. Giovanni Evangelista u Ravenni ili S. Apollinare in Classe. Prostorije duž bokova aule morale su sprečiti nameštanje prozora dole u uzdužnim zidovima, a za visoko postavljene prozore ipak ima mogućnosti iznad male prostorije i kod stepenica. Predpoložem krov sa dve strane pravouglo na aulu iznad velikih dvorana u bokovima palače, tako da na ovaj način nastaje zgrada iste forme kao crkva zidana u obliku krsta.

Shema fasade vodi nas u kasnoantičku periodu, i na taj način nailazimo na važno pitanje o datiranju zgrade; ono je važno zato što palača spada u najbolje sačuvane zgrade palača, a osim toga i naročito zbog arhitektonskog srodstva palače sa crkvenom arhitekturom bazilika u 4. veku i nadalje. Forma aule, koja je sasvim sigurna, identična je sa aulom u palačama kasne antike kao Piazza Armerina (oko 300)¹⁰ i ona palača u Ravenni, koja je i po mom mišljenju prezidana ili sagrađena od Theoderika (oko 500).¹¹ Kao celina, plan palače u Polačama je pot-

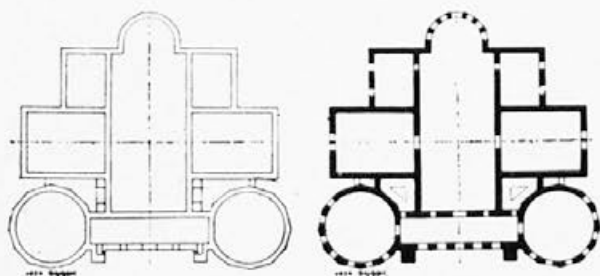
Sl. 29. Rekonstrukcija palače na Mljetu

puno drugog karaktera od onog, koji imamo u poznatom tipu Dioklecijanove palače; on je vrlo sličan starohrišćanskoj bazilici, v. na pr. uski trijem (kao narthex) pravouglno na glavnu prostoriju zgrade, prostorije kod svakog kraja trijema, upor. S. Apollinare in Classe, okrugle upor. crkvu palače u Solunu,¹² i, malo više komplicirano, ali u principu isto, u S. Vitale u Ravenni,¹³ i simetrični odnos stepenica prema prednjoj dvorani; na kraju, isto tako troja ulazna vrata po piramidalnom redu veličine (kao »porta regia i hospitalia«).

Do sada nije se našao ni najmanji dekorativni fragmenat iz palače,¹⁴ što je neobično kod ovakve znatne i otmene zgrade. Objašnjenje je verovatno u tome, što je zabačeno položena palača rano postala objekat sistematskog pljačkanja ukrasa i oplata. S tim u vezi nije čudo da najpre mislimo na Veneciju, ovog nenasitljivog potrošača ornamentalne skulpture i plemenitih vrsta kamena. Smatra se, da su u palači našli tri fragmenta natpisa sa dva — tri slova. Paleografska ocena slova ostaje nesigurnom, zato jer ih poznajemo samo u crtežu.¹⁵ Ranije su izneli dati-

ranje palače kao drugu polovinu 2. veka, doba Septimija Severa, i to na čisto literarnom osnovu. Tako G. Luccari,¹⁶ s kim se, uz rezervaciju, slaže Bulić,¹⁷ izm. ost. s obzirom na gore spomenute sićušne fragmente natpisa. Prijatelj¹⁸ misli na 3. vek ili prvi desetak godina 4. veka. Datiranjima, koja su predložili opat Giorgi¹⁹ i A. Dudan,²⁰ ne treba da se bavimo.

Uprkos svima razlozima, zgrada pokazuje jedan veoma karakterističan stilski detalj. Nisu obratili pažnju nanj ranije, a po mom mišljenju on u velikom stepenu doprinosi sigurnijem datiranju. To je *poligonalni* oblik spoljne strane zida apsida i oba okrugla krila. Ovaj namerno facetovani zid veže zgradu sa glavnim stolicima kasne antike i pokazuje, da pripada stilskom području jadranskog vizantinizma,²¹ ne samo zahvaljujući svom geografskom položaju, već isto tako formalno.

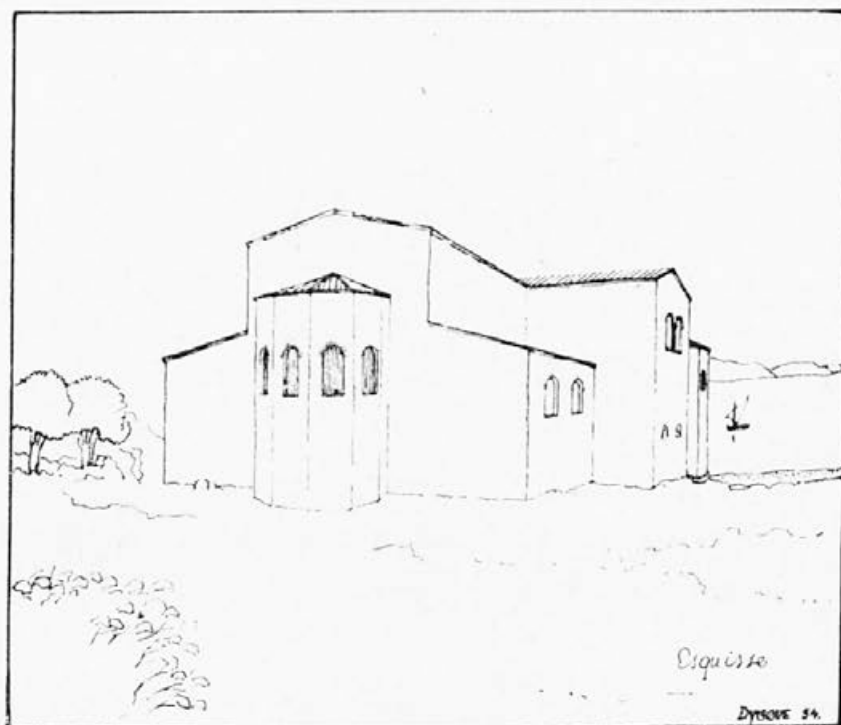
Sl. 50. Rekonstruirani tlocrt palače na Mljetu

Obraćamo se Ravenni,²² obraćamo se Poreču i Brioni²³ i Mokropolju kod Knina, sv. Mariji u Ninu, sv. Andriji i Rupi izpod Zatona,²⁴ a istovremeno sećamo se sviju istočnovizantiskih, ugljastih apsida,²⁵ obično samo sa tri strane.²⁶ Ali važna za slučaj Polače je pre svega činjenica, da u citiranoj palači u Ravenni ima poligonalnih apsida u dvorani u obliku trikonke.

Ove poligonalne apsida na teritoriji oko Jadrana većinom spadaju u 5. i 6. vek. Javljaju se u svakom slučaju oko 425-e god. a opet iščezavaju posle 770-e god. Prema tome što znamo danas, forma se jedva može pomaći natrag u 4. vek, u svakom slučaju ne duboko u njega. A sada, kakve podatke pružaju tehničko-hronološke observacije, posmatrane u odnosu prema gore navedenom hronološkom ograničenju 400—600 n. e.?

Zidovi sagrađeni pomoću neotesanih cepaka imaju težnju ka primanju bezvremenog izgleda,²⁷ te je zbog toga uvek teško odrediti ih. Pri prvom površnom posmatranju prividna pravilnost uzanih kamenova napominje kasnorepublikanske ili augustovske zidove, kod kojih materijal je ipak obično otesan. Izuzetak od upotrebljenja otesanog materijala čini, izgleda, velika vila kod Sirmione u severnoj Italiji, čiji zidovi u prvom periodu zgrade — iz 1. veka kako mi je ljubazno saopštio Mirabella Roberti — zaista imaju dosta sličnosti sa Polačama.²⁸ Međutim, ako ih pobliže posmatramo, ipak ima izvesnih tehničkih osobina, koje isključuju ovako rano datiranje zidova u Polačama. Prvo, umetak spoja

sa kratkim, debelim kamenovima ispod rupa za grede (sl. 28) i način, na koji se zidao spoj. Prema mnogogodišnjem dalmatinskom iskustvu tu bih najpre mislio na 5. vek. Drugo, i poligonalni delovi zgrade — oni su, kao što je dokazano, kasni²⁹ — sagrađeni su u istoj tehnici kao ostali delovi zgrade. Treće, spoljni zid i jezgro manje jasno su odvojeni nego obično u rano rimsko doba. Četvrto, prozori i vrata sa okruglim lukovima su kasni u Dalmaciji. Peto, stepenice podupiru veliki zidni blokovi sa razmakom — dakle ista konstrukcija kao u Mogorilu, koje vodi poreklo od 4. veka.

Sl. 31. Rekonstrukcija palače na Mljetu

Šesto, upotreba cigala isključena je oko početka hiljade; svojom merom i svojim raštrkanim, slučajnim nameštajem po mom mišljenju spadaju u 4. ili sledeći vek.

Na otoku Mljetu sasvim sigurno nisu imali dovoljan broj lokalnih zanatlija, koji bi mogli uzeti na sebe zidanje ovalike zgrade. Zbog pokazanog, tehnički jasnog upotrebljenja cepaka u jednovrsnim vodoravnim slojevima sličnim ciglama, pa zbog tačnog nameštenja rupa za grede kao u zidu od cigala (v. sl. 27 i pre), smatram da nije neverovatno da su pozvali zidare iz nekog centra zidanja ciglama, gde su bili naviknuti težiti za velikom pravilnošću. Najbliži grad zidani ciglama je, kao što je poznato, Ravenna,³⁰ a, kako smo videli, baš na ovaj grad smo morali da mislimo pri razmišljanju o osobitostima u osnovnom planu palače.

Kad sam u Strasburgu 1955-e god. prilikom jednog predavanja govorio izm. ost. o ovoj palači, nisam se nimalo čudio, kad su me sa strane stručnjaka pitali, nije li zgrada u Luci Polače *crkva, a ne palača*. Međutim, baš ova činjenica, da zgrada, ne vodeći računa o glavnom ulazu na obali što više u moru i o faktu da ima donji sprat ispod cele zgrade, u visokoj meri je disponirana kao bazilika sa narthexom, stranskim kapelama i prostorijama (secretaria), učvršćuje moje naglašavanje značenja palače u Polačama za istoriju arhitekture, a isto tako moju toplu želju,²⁰ da će velike razvaline uskoro biti predmet stručnog izmerivanja i ozbiljnog istraživanja sa strane naših izvrsnih jugoslovenskih kolega.

OPOMBE

¹ Petermann, Ill. Führer durch Dalm. 1899, 501 i sl. Bulić u Bull. Dalm. XXI 1898, 22; XL—XLII 1917—1919, 107 i sl. (sa pr. 4 o archivalia).

² Mogorilo je prema starijoj literaturi rimska tvrđava iz 1. veka, upor. Bulića, Karamana, Kais. Diokletians Pal. in Split, 1929, 79, 179, — ali u stvari glavna zgrada jednog latifundija, podignutog slično palači u istom veku kao Dioklecijanova palača (Dyggve, >Via Quintana< og Diokletians palads, Museum I 1947, 30 sa pr. 24—27).

³ Vid. Dyggve, La région palatiale de Thessalonique (Actes du IIe congr. internat. des études class., Copenhague 1954).

⁴ 1949 je Kruno Prijatelj (Kasnoantička palača u Polačama na Mljetu, Arhitektura III 1949, 89 i sl.) izrazio želju da se iskopa palača. U njegovu članku daje se pregled (na koji upućujem) toga, što su ranije pisci izjavili o ovom predmetu. Naročito skrećem pažnju na Branimira Gušića, Mljet. Narodna Starina, knj. X 1931, 155 i sl.

⁵ Vid. Dyggve, Theoderiks mausoleum og den nordiske runddysse, København 1957, 20.

⁶ Na pr. Leslie Alcock, A Seaside Villa in Tripolitana, Pap. of Brit. School at Rome XVIII 1950, 94 i sl., slika.

⁷ U tim delovima Dioklecijanove palače, koji su zidani ciglama, na pr., sastavci (fuge) imaju meru 0,05 m do 0,05 m.

⁸ Izgleda da imamo istu dispoziciju u vili kod obale, koju je objavio Alcock, l. c.

⁹ Kao primere navodim Dioklecijanovu palaču, Mogorilo, vile naslikane u severoafriškim mozaicima (Inventaire des mosaïques de la Gaule et de l'Afrique II, no 125, no 714, no 940), takozvanu eksarhovu palaču u Ravenni, tipičnu venecijansku fasadu palače sa Fontego dei Turchi na čelu. Na istočnoj obali Jadrana isto tako malu palaču u Poreču i tako d.

¹⁰ Gentili, La villa imper. di Piazza Armerina, Pianta Generale.

¹¹ Ghirardini, Mon. Linc. XXIV 1916, 737 i sl.

¹² Vid. pr. 3. — Upor. i na pr. kvadratne bočne prostorije u sličnom odnosu prema narthexu, na pr. baziliku u Paramythii (Epir) ili u Sikyonu, Orlandos, II. A. E. 1935, 82, i sirske forme kao Kalb-Luseh i Turmanin.

¹³ Gerola, Felix Rav. 1915.

¹⁴ Bulić, Bull. Dalm. XL—XLII 1917—1919, 107.

¹⁵ O. c., 109. Bulić smatra, da fragmenti vode poreklo od 2. veka. Ako je zaista tako, onda spadaju u periodu raniju od zgrade palače. — Kod bliskog benediktinskog samostana video sam dva-tri mala granitna i mramorna stuba, koji su možda prebačeni onamo iz palače.

¹⁶ Copioso ristretto degli annali di Ragusa 1790, 51.

¹⁷ Bulić, o. c., 108.

¹⁸ Prijatelj, o. c., 92.

¹⁹ Paulus Apostolus in mari ... naufragus ... Venetiis 1730, ponovljeno kod Farlati, Illyr. Sacr. VI, 76 i sl.

²⁰ La Dalmazia, 1921, 190, pr. 45. Dudan kao datu navodi doba Septimija Severa, ali nastavlja: »È più probabile che siano appartenute ai patrizi Cattarini Baroncelli e Buchia che primi ebbero in contea l'isola, venduta poi nel 1357 a Ragusa.«

²¹ Vid. Dyggve, *Hist. of Salonitan Christ.*, 153, indeks s. v.

²² P. Verzone, *L'architettura relig. dell'alto medio evo nell'Italia Settentr.*: S. Giovanni Evangelista (425—450), str. 44, sl. 17, tabl. VII; S. Vitale (425—450), str. 95, sl. 41; S. Apollinare in Classe (549), str. 55, sl. 22, tabl. XI; S. Apoll. Nuovo (prije 526), str. 125, sl. 57; S. Maria Maggiore (prije 526, verovatno sredina 5. veka), str. 66, sl. 31. Ricci, *Felix Rav. II 1951: Basilica Ursiana (?) u Ravenni*. Holtzinger, *Altchr. u. byz. Bauk.*, sl. 65.

²³ P. Verzone, o. c., 51, slika 21, Cattedrale Euphrasiana di Parenzo (520 do 570), str. 53 i sl. i slika 21, Cappella di S. Andrea (5.—6. vek). Gnirs, *Frühe christl. Kultbauten im südl. Istrien*. *Kunsth. Jahrb.* V.

²⁴ Mokropolje (6. v.), sv. Marija (11. v.?) iskopani od Dyggvea 1950 iz pube oca Luja Maruna, još neobjavljeni, sv. Andrija (Dyggve) neobjavljeno.

²⁵ Rani primeri: Ag. Sophia, Stoudios, Ag. Irene u Carigradu; Ag. Sophia u Solunu; Aspido u Argosu; Messon na Lesbosu; Bosra. Na Zapadu upor. Rim. S. Giovanni a Porta Latina. (kraj 5. veka) Krautheimer, *A. J. A. L.* 1956. 485 i sl. i Corp. Bas. Christ. I Fasc. IV, (VI vek). Deichmann, *Corsi ... sull'arte rav. e biz.* 1957, Fasc. II, 54. Vicenza, S. Mater Domini (500—550) P. Verzone, o. c., 42, slika 15, tabl. VI. — Dobar pregled tipova apsida, A. Orlando, *Η ξηλοστεγος παλαιοχριστ. Βασιλικη*, 1952, slika 166.

²⁶ Ne vodeći računa o Turmaninu u Siriji i bazilici u Assosu (sa 16 strana) i Korykosu u Maloj Aziji.

²⁷ Vid. Dyggve, *Laphrion*, 271 sa pr. 4.

²⁸ G. Orti Manara, *La penisola di Sirmione*, Verona 1856, tav. II.

²⁹ Treba imati na umu, da ove zidne facete nemaju nikakvu vezu sa ranim oktagonim kulama tvrđava, koje su u Dalmaciji predstavljene izm. ost. u Porta Caesarea u Solinu.

³⁰ U Ravenni: svugde zidanje ciglama; samo Theodorikov mavzolej sagrađen je od istarskog ili dalmatinskog vapnenca.

³¹ Ovdje se slažem sa prijateljem Krunom Prijateljem. Ako bi se pitalo, koji bi dignitar mogao da sagrađi ovu palaču u ravenatskome stilu u V.—VI. stol., moglo bi se prije svega misliti na kojeg od gotskih knezova, koji su u ovim stoljećima periodički vladali na jednoj i drugoj strani Adrije. U koliko se to odnosi na Salonu: »La dépendance directe de Salone des princes germano-ariens dura ainsi de 481 à 555 environ...« Dyggve, *Influence des Gothes à Salone, Byzantion XIX* (1949), 77.

R é s u m é

En 1954, l'auteur a fait un examen provisoire des ruines palatiales, bien conservées, près de Luka Polače dans l'île de Mljet (ant. Meleda) dans la mer Adriatique. La façade principale de ce palais s'avancait jusqu'au bord de la mer de la même façon qu'au palais de Dioclétien, d'ailleurs bien plus vaste, à Split. (Situation du palais à Mljet, voir fig. 18; relevé des mesures du plan de base fig. 19; reconstruction du plan de base fig. 24, a et b; tentative de reconstruction des façades du palais fig. 25—26.)

L'auteur fixe la date d'origine du palais au V—VIe siècle de l'ère chrétienne. Comme on n'est en possession d'aucune trouvaille de détails décoratifs, ni de fragments d'inscriptions pouvant servir à fixer la date d'origine, l'auteur fonde sa datation sur les observations de la technique murale, pourtant spécialement des facettes, jusqu'ici non remarquée, de l'abside, qui appartient aux deux siècles mentionnés et qui est typique pour l'adriabyzantinisme. Remarquez

que les facettes et la forme de l'abside de S. Apollinare in Classe correspondent de la manière la plus exacte à l'abside de l'aula palatiale à Polače.

Une petite île isolée telle que celle de Mljet ne peut avoir disposé d'un nombre suffisant d'artisans locaux pour l'exécution de ce grand travail de construction. On a dû faire venir l'entrepreneur et les ouvriers. L'exécution du maçonnerie rappelant les murs de briques, il est fort probable que les ouvriers sont venus d'une ville où l'emploi de briques est prédominant. Ravenne est la ville de briques la plus proche. Les siècles en question coïncident, comme on le sait, avec le moment où les Goths régnaient par périodes des deux côtés de l'Adriatique, et le constructeur peut fort bien avoir été un des dignitaires gothes venus de là.

Dans son texte, l'auteur attire l'attention sur le grand intérêt de cette construction pour le rapport entre le *Palatium* et l'*Ecclesia*. De nouvelles données se présentent ici pour la discussion sur les idées émises antérieurement par l'auteur au sujet de l'influence de la liturgie palatiale sur les formes extérieures de la liturgie de l'Eglise puissante.

M. K. Prijatelj a chaleureusement conseillé l'organisation de fouilles à Luka Polače. C'est l'espoir de l'auteur que l'étude provisoire de la matière faite ci-dessus et écrite en l'honneur de M. France Stelè, son ami depuis nombre d'années, encouragera à l'établissement de recherches méthodiques au palais et dans les ruines situées près de celui-ci.